

פניני פרשת השבוע

נושא השבוע: כשרות הממון

פרשת נח

בס"ד | גיליון מס' 151

מדוע דחתה הישיבה תרומה של מיליוני שקלים?

ותימלא הארץ חמס (ו, י"ג)

על שאלה זו השיב הגאון מוילנא זצ"ל ברעיון עמוק ובוהק: רבי חייא ידע, כי כדי שהילדים יעלו ויצליחו בלימודם, כדי שאכן יתמידו בלימודם ודברי התורה שילמדו יופנמו לליבם, על הכלים מהם הם לומדים להיות נקיים וזכים, צחים מכל ממון שאינו כשר, מכל השפעה שלילית. הוא ידע שאם יגייס כסף לקניית עורות או חומשים - מי יודע מה יהיה המקור של הכסף, עד כמה יהיה טהור וזך... מי יודע אם העורות שיקנה יהיו זכים מכל סחר מכר שאינו מהודר בתכלית, אם יהיו כשרים לחלוטין...

לפיכך, ודווקא בשל המטרה הנשגבה ששם לנגד עיניו, העדיף רבי חייא להשקיע את כל מאמציו כבר ביסוד, בתחילת היווצרות הרשתות בהן יצוד צבאים שעורותיהם יהפכו לחומשים. לא כי היה לו זמן מיותר, אלא ההיפך - כדי שמאמציו לא יהיו לשווא, כדי שמטרתו תושג באופן מובטח, הוא לא יכול לקחת סיכון של כסף לא כשר או חפצים שאינם זכים ונקיים בתכלית שיהיו בין כליו, כי רק כך יבטיח את מטרתו לדורות עולם, שהתורה לא תשתכח חלילה מישראל!

כי מי שרוצה להבטיח חינוך מיטבי - עליו קודם כל לוודא שמניעיו ומפעיליו של החינוך הזה, יהיו נקיים, זכים וטובים. מי שרוצה להבטיח את הצלחת צאצאיו, יתחיל בלהבטיח את מקורות פרנסתו והתנהלותו הכספית, ואת העובדה כי ידיו נקיות מכל ממון שלא כשר. הרי בכסף שלנו אנו רוכשים את החינוך לילדינו, בו אנו רוכשים את צרכיהם, ספריהם, בו משלמים אנו שכר לימוד ועוד - רק כשהכסף הזה יהיה נקי וזך, נבטיח את הצלחת מאמצי החינוך בעזרת ה'!

פרשת השבוע מלמדת אותנו, את השלכותיו הנוראות של הגזל. דור המבול שילם ביקום שלם שהלך לאיבוד, הכל בגלל שהכסף לא היה נקי כראוי, על זה נחתם דינם. מסיפורם אנו למדים כמה חשוב להבטיח כי כספנו נקי וזך, כי ילדינו נקיות מכל ממון אסור, שהשפעתו עלינו ועל ילדינו היא שלילית ומזיקה.

יתכן שפעמים נראה לעינינו שאנו זקוקים לכסף מייד לצורך קיום המשפחה או אפילו לצורך חינוך וקידום ילדינו, אך גם אז - נוודא כי גם לטווח הארוך הכסף הזה יעמוד לטובתם, יסייע להם לצמוח ולהתפתח באופן המיטבי. ככל שהכסף שלנו יהיה נקי וכשר יותר - כך נזכה לדורי דורות של נחת יהודית אמיתית במלוא חופנייהם!

עם צאתנו מהימים הקדושים והמרוממים, ימי השמחה והתרוממות הרוח שהיו מנת חלקנו, אנו שבים ופותחים בהתרגשות בסדר פרשיות התורה, ויוצאים לחורף בריא ורענן, מתוך אושר וגיל. וכבר בראשית החורף, בשבוע זה, טמון עבורנו מסר חשוב הבוקע ועולה מפרשת השבוע, המספרת את סיפור בני דורו של נח, המבול, ותחיית היקום לאחריו.

הדבר החשוב ביותר לכולנו, בכל מקום ובכל זמן עלי אדמות, הנכס היקר לנו מכל, הם ילדינו האהובים. בהם נשקיע את מיטב כוחותינו, עבורם נתמסר לילות כימים, למענם נקדיש כל משאב ומאמץ. אנו עושים הכל למען חינוכם המיטבי, אנו מתפללים ללא הרף למענם, ואנו משתדלים להעניק את מירב ומיטב התנאים ולגדלם בהצלחה ולרוות מהם רוב נחת.

כדי שנצליח להגיע ליעד הזה, כדי שאכן נזכה לממש את השאיפה הנכספת מכל - לראות בהצלחתם, ישנו תנאי מקדים שתלוי רק בנו, בכלל לא בילדינו. יש משהו שמשפיע עליהם בעוצמה כבירה והוא נתון לשליטתנו הבלעדית ממש, וכדאי ליידח אליו תשומת לב. התנאי הוא, שהאמצעים, מקורות המימון והמשאבים שאנו מפנים לחינוך ילדנו, יהיו כולם ממקור טהור וזך, כפי שעולה מדברי הגמרא במסכת בבא מציעא דף פ"ה, שם מסופר כך:

היו אלה ימים אפלים בהם היה חשש כבד כי תלילה תשתכח תורה מישראל, באין לומדי תורה צעירים. רבי חייא ראה את הנעשה, ולא יכול היה לעמוד מנגד. מה עשה? נטל זרעי פשתן, וגידלם יפה עד שנעשו ראויים להפיק מהם חוטים. קצר את היבול, השרה את הפשתן במים, ייבש את הסיבים וסירקם היטב, שזר מהם חוטים אותם הפך לרשתות ציידים. כל זאת עשה רבי חייא לבדו, כמו ידיו, בעשר אצבעותיו.

עם הרשתות יצא ליערות, וצד צבאים במאמץ רב. את הצבאים שחט, את ברשם חילק לעניים, כי לא לבשר הוא נצרך כי אם לעור. את העורות השאיר בידו, עיבדם כהלכה וניקה אותם היטב. כל זאת עשה רבי חייא בכוחות עצמו, בלי לבקש עזרה מאיש, בלי לקצר הליכים, בלי לקנות מן המוכן. הכל עשה כמו ידיו, עד שהיו בידיו עורות צבאים מעובדים לקלף, עליו כתב חמישה חומשי תורה, ומתוכם לימד את ילדי ישראל תורה, כדי להבטיח את המשך מסירת התורה מדור לדור.

כל מתבונן בגמרא הזו, עיניו רואות ותמהות: וכי למה הוצרך רבי חייא לכל כך הרבה מאמץ?! מדוע לא יקנה חמישה חומשי תורה כתובים, או למצער עורות מעובדים, ויחסוך מעצמו את כל העמל והטרחה הקודמים ללימוד צעירי הצאן? וכי לא עדיף לנצל את הזמן למטרה הסופית - ללמד את הצעירים, ולפעול בכל משאבי הכח למען מטרה זו, במקום להשקיע מאמץ כה גדול בתנאים הקודמים לביצוע המטרה הזו?

פטנט רשום...

בראשית תקומתו של היישוב בירושלים, עמד ברבנות העיר הגאון רבי שמואל סלנט זצ"ל. אותו גאון הוא שעמד ותיקן את העירוב בין היישוב 'החדש' - שנבנה מחוץ לעיר העתיקה, לבין היישוב 'הישן' - העיר העתיקה. הרב סלנט הוא שעמד ומדד את גבולות העירוב, הנחה את העוסקים במלאכה, השיב לשאלות השוטפות וגם עסק בתיקוני העירוב.

להפתעת הכל, גם את הוצאות הקמת העירוב, מימן רבי שמואל מכיסו הדל. הוא לא ביקש פרוטה שחוקה אחת מקופת הקהילה, עמד על כך כי רצונו הוא לשלם את כל הוצאות העירוב מממונו האישי. פרנסי העיר ראו ותמהו: 'הן הרב מתפרנס בדוחק רב, והקמת העירוב היא הוצאה שעל קופת הקהילה לשלמה. מדוע הרב רוצה כל כך לשלם את העירוב דווקא מכספו?'

נענה רבי שמואל והשיב, כמסופר בספר 'שמחים לשמור': 'הלא גילו לנו חכמינו, כי רוב בני האדם נכשלים בגזל. פרוטה אחת או יותר, מחוסר שימת לב או בשוגג, אבל זה המצב. ומה התקנה של אדם שנכשל בגזל ואינו יודע ממנו? לעסוק בצרכי רבים, ובכך הוא משיב ממון למי שגזל ממנו, שבדאי נמנה על אחד הנהנים מתרומתו. לפיכך חפץ אני לשאת לבדי בנטל הוצאות העירוב, כי כל תושבי ירושלים ייהנו מהעירוב הזה, ונמצא שהשבת י להם את גזילתם!'

כמה צריך להיזהר בפרוטה אחת, וכמה צריך לפעול להשיב ואף אגורה אחת. העצה של 'צרכי רבים' היא גאונות: אם אדם כרבי שמואל, גאון בזהירות בממון חברו, פעל כה רבות כדי להשיב גזילות נשכחות באמצעות צורכי רבים, על אחת כמה וכמה שאנשים כמונו עליהם להשתדל לעסוק בצורכי רבים, לעשות משהו למען הכלל מכספם, כדי להבטיח שאם חלילה נכשלו - יתקנו זאת במימון צורכי רבים, ובכך נבטיח את ילדינו וליבנו נקיים וזכים!

הלם במשרד עורך הדין...

היה זה לפני קרוב לארבעים שנה. במשרדה של ישיבת נדבורנה בבני ברק נערכה אסיפת חירום, לנוכח המצב הכלכלי הקשה אליו נקלעה הישיבה. החובות האמירו לטכנונים דמיוניים, ולכל הנוכחים היה ברור כי במצב הנוכחי אי אפשר להמשיך עוד.

לעילוי נשמת

ר' שלמה פרץ ז"ל בן מאיר הלוי גולדשמיט (אריאלי)

מנהלי הישיבה ראו שחורות, לא האמינו כיצד מפעל התורה הגדול אליו התמסרו כל כך שוקע תחת נטל החובות. לפתע, נראה היה כי הפציעה קרן אור בקצה המנהרה...

היה זה בעיצומו של יום בהיר. על דלת המשרד נקש עורך דין בכיר, עניבה הדורה לצווארו ותיק ג'יימס בונד חבוק בידי. מבע פניו היה זעוף, והוא ביקש לשוחח עם אחד ממנהלי הישיבה, הרה"ח ר' אורי וסנר שליט"א, שסיפר לנו את הסיפור לפרטיו.

כשהתיישב, הוציא עורך הדין מתיקו ערימת מסמכים חתומה בחותמת שעווה נוטריינית כבידה, והניח על השולחן בחבטה. ניכר היה כי הוא מנסה בכל דרך להביע את זעמו, כפי שאכן פתח ואמר: 'אני מייצג את בני משפחתו של המנוח, מר יצחק א. מתל אביב, שנפטר לפני כמה חודשים. ובכן, המנוח רשם בצוואתו את כל רכושו לטובת ישיבת נדבורנה, אך הדבר לחלוטין לא מקובל על ילדיו!'

עורך הדין השתהה קמעא והוסיף: 'תראה, הצוואה נערכה כדת וכדין, אך לא הגיוני שאדם שבקושי היה לו קשר לבית נדבורנה. יורש בנין בן שלוש קומות ברחוב דיזינגוף בתל אביב דווקא לישיבה, שלא לדבר על חשבונות הבנק, קרנות הפנסיה ועוד ועוד... בקיצור, אנו לא מתכוונים לוותר בקלות, יהיה עליכם להיכנס עמנו למו"מ או לקרב משפטי מתיש, על מנת לקבל את חלקכם בירושה. גם ילדי המנוח זכאים לקבל מעזבונו הגדול, ואני עומד להילחם למען זכותם זו!'

למרות נימת האיום הסמויה בדברי עורך הדין, בהנהלת הישיבה, למותר לציין, יצאו במצהלות שמחה. בניין רב רושם ורחב ידיים, 3 קומות, במרכז תל אביב, עם נוף מהמם ושטחי מסחר מוריקים מסביב... הם החלו לדמיין את דמי השכירות הגבוהים, וניסו לברר על המיליונים שבחשבון הבנק, שיועברו אליהם טבין ותקילין... מה יכול להיות יותר טוב בעיצומו של משבר כלכלי חמור העובר על הישיבה? האם יש מים קרים ומרעננים יותר לנפש עייפה מעומס החובות?

על אתר נכנסו מנהלי הישיבה אל מורי ורבי כ"ק האדמו"ר בעל ה'באר יעקב' מנדבורנה זצ"ל, לבשרו את הבשורה הטובה. הם היו בטוחים כי הרבי יקבל את הבשורה בשמחה עצומה - הן כמה מאמצים ומשאבים, דם וזיע, הוא משקיע למען הישיבה. הן חובות הישיבה - הם חובותיו שלו, הוא נושא אותם על לוח לבו, ופועל לצמצום בכל דרך אפשרית. והנה, הגיע הרגע הגדול בו נוכל לבשר לו כי העננה הוסרה, סכום של מיליוני שקלים עומד ליפול לקופת הישיבה...

הרבי שמע את הדברים בקשב, אך להפתעתם הרבה - לא זינק ממקומו בשמחה וגם לא יצא במחול. תגובתו הפתיעה אותם, פקעה את עיניהם בתדהמה:

'אהה... אני לא יודע... מי אמר שזה בסדר, שהצוואה נכתבה כדיון, שמותר לנו להשתמש בכסף הזה... אינני בטוח כלל שאני רוצה בכסף כזה להחזיק את הישיבה, באשר לא ברור לי שהדבר מותר מבחינה הלכתית!'

ליבם של פרנסי הישיבה הלם בפראות. מה?!! הישיבה מקבלת מתנה של מיליוני שקלים בעיצומו של משבר כלכלי נורא, והרבי מסרב לקבל את הכסף?! למה?! מדוע?!

הרבי הבחין בפנים התמהות, נענה ואמר: 'צאו ושאלו את הגאון רבי ניסים קרליץ שליט"א, שידי רב לו בהלכות כגון דא. אם יתיר לנו לקבל את הכסף - נתחיל לחשוב מה עושים. ואולי לא יתיר בכלל. אין לי חשק לכסף הזה, שאינני יודע כמה העברתו לידינו כשירה וראויה...' - הפטיר הרבי, כשנימת תקווה סמויה טמונה בקולו, מרעידה את נפש היושבים בחדרו...

נכנסו מנהלי הישיבה למעוננו של רבי ניסים קרליץ, אשר שמע את כל הפרטים ופסק כי מותר לקחת את הכסף. אכן כבידה נגולה מעל ליבם, והם שבו אל הרבי בפנים צוהלות. 'רבי ניסים פסק להתיר!' - ששו לדווח ולבשר, 'עתה נוכל לקחת את הכסף ולהציל את הישיבה!'

מצחו של הרבי נחרש קמטים, לבו עדיין לא היה רגוע. 'הרב פסק להתיר בקלות, או שהוסיף עוד משהו, עוד משפט, עוד אמירה?'

מנהלי הישיבה נחרדו, אך דיווחו את האמת, כי רבי ניסים הפטיר אחר כך: 'למרות שפסקתי להתיר, אפשר להבין את חששותיו של הנדבורנער רבי. הן הוא יהודי ירא שמים, אני מבין מדוע הוא חושש, זה מותר, אך לא מאה אחוז גלאט כשר...'

כשמע הרבי את הדברים, פניו האירו בלבת אש. הוא קפץ ממקומו כנשון נחש ואמר: 'אז אני לא רוצה את הכסף הזה. לא רוצה בו. הלא מטרת בניית וקיום הישיבה היא לגדל ולחנך לתורה ויראת שמים, וכסף אינו כשר משבש את המטרה הזו, מונע את מימושה!'

בהתרגשות אדירה קם הרבי ממקומו וקרא: 'מוותר אני על הכסף הזה בחפץ לב. אינני רוצה בו, למרות שאני מודע למצבה הכספי הקשה של הישיבה, ושהירושה הזו היתה יכולה להציל אותנו ולשרת את הישיבה לאורך שנים. צאו והודיעו לבני המשפחה שאתם מוותרים על כל הכסף, ובלבד שהישיבה תישאר חממה מוגנת המופעלת רק בכוחם של כספים כשרים ומהודרים, מאה אחוז גלאט כשר ללא פקפוק!'

המעמד היה מרטיט, נורא הוד. מנהלי הישיבה שכבר חשבו שנושעו ממצבם הדחוק, הביטו ברבי בפנים פעורות, אך הבינו כי הוא נחוש בדעתו. הוא דיבר על ליבם והסביר למה חשוב לו כל כך להימנע מלקיחת הכסף הזה, למרות שהדבר מבטיח את המשך מצוקת הישיבה.

עורך הדין ובני משפחת המנוח, בשומעם את הבשורה, הרהרו כי לבטח מדובר באסטרטגיה משפטית... הן לא יתכן בעולם שמאן דהו יוותר על סכומי עתק, זה פשוט לא הגיוני, לא יתכן במציאות. אך המסמכים נכתבו ונחתמו כדת וכדין, הישיבה הוציאה תצהיר לבית המשפט לפיו היא מכירה בכך שהילדים הם בעלי הממונ הרב, והם אכן זכו בו!

אך הרבי, מנהלי הישיבה ותלמידיה, זכו בהרבה יותר - במסר לחיים: לכל מטרה בעולם ובייחוד לגידול וחיון לתורה ויראת שמים, חשוב כל כך להקפיד שכל הכסף יהיה כשר ומהודר, נקי מכל סרר פקפוק. רק כך ניתן להבטיח לצעירי הצאן גדילה וחיון מיטיבים שיתנו את אותותיהם לאורך ימים ושנים!

הבה ניקח את המסר העולה מהסיפור הזה לתשומת ליבנו. לפעמים הפיתוי גדול, מדובר בסכומי כסף ניכרים, אפשר להשיגם בלי מאמץ, ואולי זה אף עומד בדרישות החוק. אבל כסף שאינו שלנו על פי דין תורה, כסף שלא הרווחנו אותו ביושר ממקורות טובים ומהימנים - אנחנו מוותרים עליו בחפץ לב, כי אין לו מה להועיל, הוא יכול רק לחולל נזקים!

הבה נבטיח שבארנק שלנו יש רק כסף כשר, שלחשבון הבנק שלנו לא תחדור ולו פרוטה אחת שאינה מהודר אל"ף א"ף. אם אנו הורים החפצים בהצלחת ילדינו, מנהלי מוסדות החפצים בהצלחת תלמידינו, עוסקים בצרכי ציבור החפצים להגדיל תורה ולהאדירה - הבה נבטיח שכל מקורות המימון כשרים לעילא ולעילא, רק כך נבטיח את ההצלחה וההתפתחות לדורי דורות כשיעתא דשמיא!

גילוי מרטיט מעולם האמת...

הבית החשוב ביותר בבני ברק של מעלה באותן שנים, היה ללא ספק ביתו של החזון איש' זצ"ל. אמנם, לא היה זה בית גדול או מפואר, גם לא משוכלל או מאובזר במיוחד. אך מהבית הזה זרחה שמשו של גדול הדור, ממנו יצאה הוראה לכל בית ישראל בארץ ובתפוצות, כאן שקד החזון איש' על תורתו וספרייו...

והבית הזה, אפילו לא היה שלו. החזון איש' גר בו והבטיח כי יפנה את כל מיטלטליו כשייצא ממנו. למעשה, החזון איש' גר בבית עד יומו האחרון, ומשבה השמש בצהרים ולבו נדם ויבכו אותו כל בית ישראל - עסקו בני משפחת גריינימן - קרובי משפחתו, בפניו הבית מחפציו ומיטלטליו של אותו גאון.

באחד מלילות השבת לאחר פטירתו, עלה הגאון רבי שמריהו גריינימן זצ"ל לביתה של הרבנית - אלמנתו של החזון איש', לברכה בג'וט שבת' ולהפיג את בדידותה. להפתעתו הרבה, שאלה אותו האלמנה: 'האם פינו את הבית מכל תכולתו?' - רבי שמריהו השיב בחיוב, הן הוא בעצמו עסק בפניו הבית עד אחרון הפריטים שהיו בו, אך האלמנה לא נרגעה...

'הרב התגלה אליי בחלום', סיפרה האלמנה, ורבי שמריהו נחרד...

'הזדעזעתי' - אמרה האלמנה. 'לא ידעתי מה בא לבקש, מדוע נגלה אליי בחזיון לילה...' - 'נו', שאל רבי שמריהו בחוסר סבלנות כשאצבעותיו רוטטות באימה. 'מה ביקש החזון איש', על שום מה ירד משמי מעל?'

'כל שביקש הוא, לפנות את כל הדירה, עד אחרון פריטיה. אומר לך את האמת' - הוסיפה הרבנית בגילוי לב, 'נחרדתי כולי, אינני זוכרת את דבריו המדויקים, אך ברור לי שהוא הבהיר שהדירה לא פונתה עד הסוף, והוא מבקש שנדאג לפנותה עד אחרון הפריטים!'

'אוי', נאנח רבי שמריהו, 'הן אני הופקדתי על כך, שמא שגגה יצאה מתחת ידי? ביום ראשון, מיד בבוקר, אני בודק את זה!' - הבטיח, וגם קיים. כבר בשעת בוקר מוקדמת התייצב בדירה הריקה. הוא חנן וסרק קיר אחר קיר, מרצפת אחר מרצפת. אולי נותר עוד פריט קטן שלא שם לבו אליו, אולי שכח משהו.

לפתע הבחין, כי הסטנדר עליו היה מתפלל החזון איש' נותר מחובר לקיר, ונזכר כי סטנדר זה הוברג לקיר בידי אחד מבני הבית, והוא מרהיט החזון איש' שלא פונו מהבית!...

על אתר מיהר רבי שמריהו להביא מברג, עקר את הברגים וניתק את הסטנדר ממקומו, מפנה אותו מהבית. כך הבטיח לחזון איש' זצ"ל מנוחה נכונה, שהרי קיים את כל חובותיו כלפי משכיר ביתו, ודאג לפנות את חפציו עד האחרון שבהם!

סיפור זה, אותו סיפר רבי שמריהו בעצמו, מבחיל ומעורר מחשבה. הן החזון איש' דקדק בממונו וזולתו עד לאחת. גם הבית פונה, ומה נשאר? סטנדר, שכלל לא היה נייד אלא מחובר לקיר. ובכל זאת - הדבר עיכב בעדו וזיכרוהו משמים להופיע בעולם הזה בחזיון לילה ולהתריע, כדי לשמור את ידיו נקיות מכל נדנדו גדול!

הבה נאמץ את המסר הנוקע מסיפור זה. ביום הדין הגדול, כל נדנדו ואבק גזל, כל פרוטה וחובה - על כל אלה נעמוד למשפט, נצטרך לתת דו"ח. הבה נכלכל את צעדינו בתבונה, נשמור את כספנו נקי וזך מכל נדנדו של גזל או ממונ שאינו כדאי, למען נוכל לרוחץ בנקיון כפינו ולהבטיח את שלות חיינו כזה ובבא!